

บทที่ 2

เครื่องมือ อุปกรณ์ และวัสดุที่ใช้ในการทอเสื่อแบบอุตสาหกรรมในครอบครัว

ในส่วนของ 2 บทต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงเครื่องมือ อุปกรณ์ และวัสดุที่ใช้ในการทอเสื่อ ตลอดจนวิธีการทอเสื่อในระดับอุตสาหกรรมในครอบครัวของจังหวัดสมุทรสาคร โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ (1) เผยแพร่เกี่ยวกับสิ่งที่มีค่าเป็นการทอเสื่อ (2) เพื่อเผยแพร่เกี่ยวกับเสื่อและผลิตภัณฑ์จากกก (3) กระตุ้นให้ผู้ประกอบการที่ได้ดำเนินการอยู่แล้ว นำความรู้และเทคนิคต่าง ๆ ไปปรับปรุงงานให้ดียิ่งขึ้น และ (4) สำหรับผู้ที่เริ่มทำอาชีพนี้จะได้กระทำได้อย่างถูกต้อง

ในการทอเสื่อนั้นจะต้องอาศัยเครื่องมือ อุปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท คือ

1. เครื่องมือ อุปกรณ์ในการเตรียมวัสดุ
2. กี่และอุปกรณ์การทอเสื่อ

เครื่องมือ อุปกรณ์ในการเตรียมวัสดุ ได้แก่

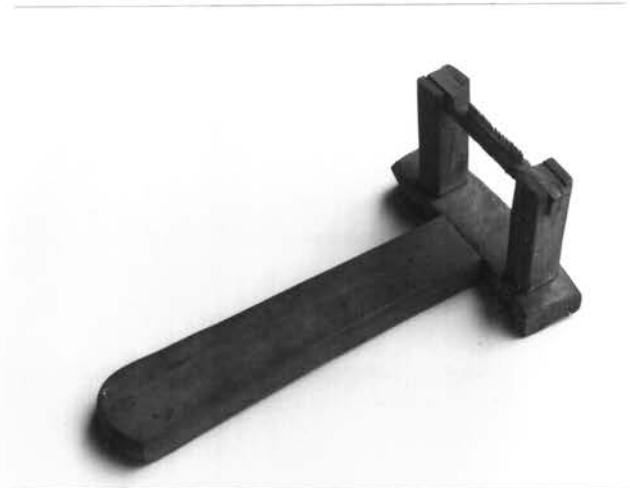
1. มีดตัดกก ใช้ตัดหรือเกี่ยวกกจากนากก มีลักษณะคล้ายเคียวเกี่ยวข้าวของภาคกลางแต่เล็กกว่า และปลายตัด ดังภาพที่ 1 ก หน้า 11
2. มีดจักกก ใช้จักและลอกไม้กกให้ได้แต่ผิวกกเป็นเส้น มีดจักกกมีขนาดเล็กพอเหมาะมือ ปลายแหลม และต้องคมมาก หรืออาจใช้ใบมีดปลายแหลมเก่า ๆ แผ่นเหล็กวิลาสหรือใบเสื่อที่ไม่ได้ใช้แล้ว นำมาตัดปลายเจดียงแหลม ไล่ด้าม แล้วสับให้คม ใช้แทนมีดปลายแหลมก็ได้ ใช้ปลายแหลมจักกกคือ การทำกกให้เป็นแฉก ๆ ทำเป็นรอยรอบด้านคล้ายหินเสื่อ แล้วกรีดผ่ากกให้เป็นเส้น และใช้ความคมปาดไม้กกให้เหลือเพียงผิวกก ซึ่งข้อที่ควรระวังก็คือ ในขณะที่กรีดนั้นความคมของใบมีด อาจจะไปนอกเส้นทางตามเส้นเนื่อกกทำให้ได้เส้นกกที่ไม่ล้วย ดังภาพที่ 1 ข หน้า 11
3. เครื่องกรีดเส้นปอ ใช้สำหรับกรีดเส้นปอให้เป็นเส้นเล็ก ๆ เพื่อนำไปตีเกลียวให้เป็นเส้นยืนของเสื่อ บางแห่งอาจจะทำขึ้นง่าย ๆ โดยใช้ตะปูเล็กตอกลงบนไม้ให้เป็นซี่ฟัน

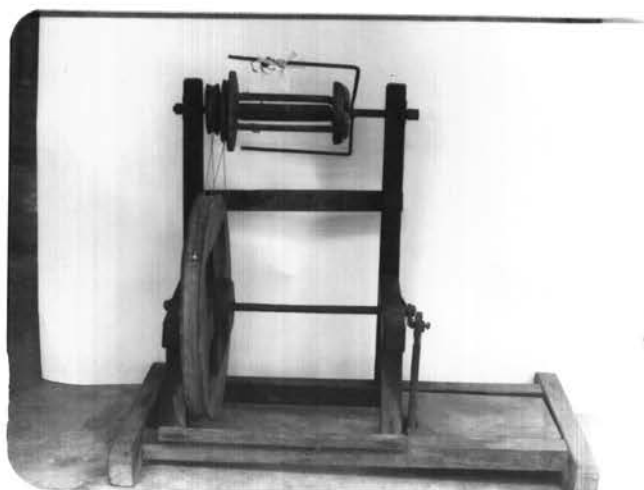
ก

ข

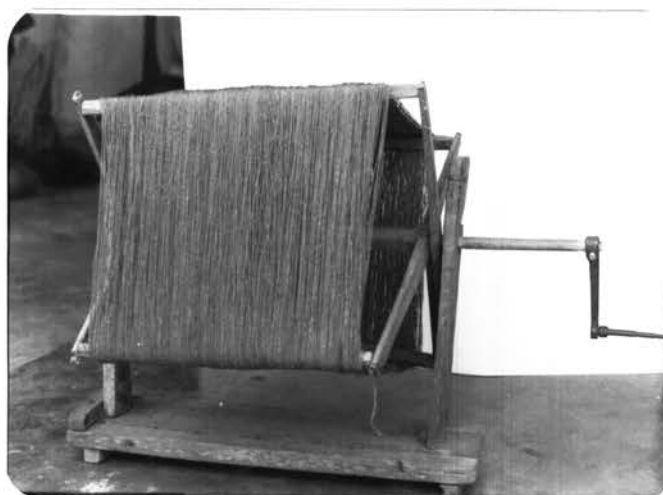
ภาพที่ 1 มีดตัดกกและมีดจักกก

ภาพที่ 2 เครื่องกรีดเล้งโป

ภาพที่ 3 โนปั่นปอ (แบบสืบด้วยเท้า)

ภาพที่ 4 ระวีงมัดปอ

ประมาณ 7-10 ซี ห่างกันซี่ละประมาณ $\frac{1}{8}$ นิ้ว เมื่อจะโยกรัดปอ ก็กดเส้นปอลงตรงหินแล้วดึงปอออกจากหินก็จะได้เส้นปอเป็นเส้นเล็ก ๆ แต่บางแห่งก็อาจทำได้มาตรฐานขึ้น ดังภาพที่ 2 หน้า 11

4. ไนปั่นปอ ใช้สำหรับตีควบเส้นปอที่กดแล้วเพื่อใช้เป็นเส้นยืนของเสื่อ แต่เดิมใช้ในกระตุงซึ่งต้องอาศัยความเคยชินจึงจะปั่นปอได้ ปัจจุบันใช้ในตีด้วยเท้า ซึ่งจะช่วยให้ปั่นปอได้ง่ายเข้า บางแห่งที่มีไฟฟ้าใช้ก็ต่อมอเตอร์เข้าเครื่องปั่นแทนการตีด้วยเท้า ทำให้หุ่นแรงและปั่นปอได้รวดเร็วขึ้น ดังภาพที่ 3 หน้า 12

5. ระวิงพัดปอ ใช้สำหรับถ่ายปอออกจากกลุ่มปอ ซึ่งปั่นไว้แล้ว เพื่อเตรียมชิงเอ็นเข้ากับกัท่อเสื่อ (การชิงเอ็นนี้บางแห่งเรียกว่า ลากเอ็น) ลักษณะของระวิงพัดปอเป็นกากบาทหัวท้าย บนแกนของกากบาททุกอันมีแกนโยงยึดกันไว้สำหรับเป็นที่ผูกและพันปอที่ปั่นแล้ว ระวิงนี้หมุนได้ซึ่งลักษณะของระวิงพัดปอจะคล้ายระวิงปั่นด้าย และใช้ในหน้าที่คล้ายกันด้วย ดังภาพที่ 4 หน้า 12

กัและอุปกรณ์การทอเสื่อประกอบด้วย

1. ทิม เป็นเครื่องมือที่ใช้กระทบเส้นกกให้แน่น มีความยาวเท่ากับขนาดกว้างของเสื่อ ทิมมีหลายชนิดตั้งแต่ทิมขนาดยาว 12 นิ้วสำหรับทอเสื่อกระเป่า จนกระทั่งทิม 5-10 คืบ และแบ่งเป็นทิม 2 ชั้นกับทิมชั้นเดียว กล่าวคือ ถ้าเป็นทิม 2 ชั้น ย่างหินจะเล็กกว่าทิมชั้นเดียว เมื่อใช้ทอแล้วจะมีลายเสื่อแตกต่างกัน แต่หินทิมของทิมทั้ง 2 ชนิดนั้นจะทำเป็น 2 ชั้นเช่นเดียวกัน แล้วจะจรดตรงช่องว่างหินสลับกันกับอีกด้านหนึ่ง ทิมที่ชาวสันทบุรีใช้ทอเสื่อนั้นทิมทิมทำจากไม้ไผ่แก่ ครอบทิมทำด้วยไม้จริง (คือพวกไม้คงทนต่าง ๆ เช่น ไม้ตะเคียน ฯลฯ) ซึ่งมีผู้ทำขายโดยคิดราคาตามความยาวของขนาดการทอคือเป็นคืบ ซึ่ง 1 คืบยาวประมาณ 20-25 เซนติเมตร ในปัจจุบันคืบละประมาณ 35-40 บาท ส่วนหินทอเสื่อถื่นอื่นทำด้วยไม้ประดู่ขนาดของทิมคือกว้าง 4 นิ้ว หิน 1 $\frac{1}{2}$ นิ้ว ส่วนความยาวแล้วแต่ขนาดของเสื่อ ดังภาพที่ 5 หน้า 15

2. ไม้สังกก หรือไม้พุ่งกก ทำหน้าที่ส่งพุ่งกกลอดเข้าไประหว่างเอ็น ทำด้วยไม้ไผ่ซีกเกลาให้ลื่นง่าย มีความยาวพอเหมาะสำหรับการพุ่งกก คือยาวตามขนาดของทิม มีลักษณะกลมเล็กขนาดนิ้วก้อย ปลายของไม้ด้านหนึ่งเรียว ตรงปลายทำเป็นเตี้ยยาวคล้ายปากกา และ

ที่ปลายสุดจะบากเป็นง่ามไว้เส็กน้อยสำหรับพับซับเส้นกทให้ติดกับปลายไม้ตะพุง บางบ้านอาจใช้โลหะต่อปลายไม้ยาวครึ่งนิ้ว แล้วครอบอัดด้วยโลหะอีกครึ่งหนึ่งเพื่อให้ดูเรียบร้อย ดังภาพที่ 6 หน้า 15

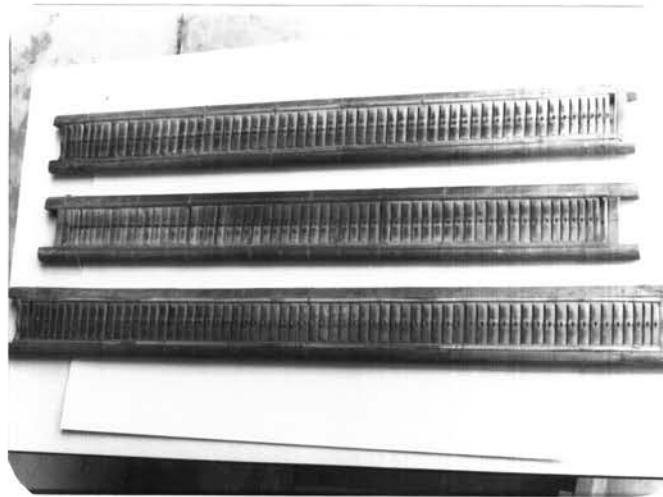
3. ไม้ขัดเอ็น ใช้สำหรับขัดด้านหัว-ท้ายของเอ็นยืน เพื่อให้เส้นเอ็นแต่ละเส้น แยกจากกัน ซึ่งจะมีส่วนช่วยให้เอ็นตึงคงที่ ไม่รวน โดยทั่วไปใช้ไม้จริง หรือไม้ไผ่ก็ได้ ทา เป็นแผ่นบาง กว้างประมาณครึ่งนิ้ว จำนวน 2-4 อัน ถ้าใช้ 2 อันโดยขัดทางด้านต้นเสื่อและ ปลายเสื่อด้านละ 1 อัน ก็พอใช้ได้ แต่ถ้าใช้ 4 อันโดยขัดด้านละ 2 อันจะช่วยให้เอ็นตึง และ ตรงอยู่กับที่

4. ม้ารองเอ็น ใช้รองเอ็นเมื่อยังเอ็นเสิร์ลแล้วเพื่อช่วยให้เอ็นตึง โดยรองเอ็น ห่างจากแนวกระทบทิมประมาณ 24-28 นิ้ว เมื่อทอเสื่อได้คืบหน้าไป ต้องเลื่อนม้ารองเอ็นห่าง ออกไปเป็นลำดับ นอกจากนี้ม้ารองเอ็นยังช่วยให้กระทบทิมได้แน่นขึ้น เพราะช่วงที่กระทบทิม ถ้าไม่มีม้ารองเอ็นให้สูงกว่าระดับธรรมดา จะทำให้เอ็นหย่อน เนื่องจากการยิงเอ็นแต่ละครั้ง นี้โดยทั่วไปนิยมยิงให้ได้ความยาวประมาณ 4 เมตรเศษ (ความยาวของเสื่อ 2 ผืน) ม้ารอง เอ็นนี้กว้าง 4 นิ้วหนา 2 นิ้ว และยาวเท่ากับความยาวของทิมที่ยาวที่สุด เพื่อจะใช้กับทิมได้ ทุกขนาด ดังภาพที่ 7 ก หน้า 15

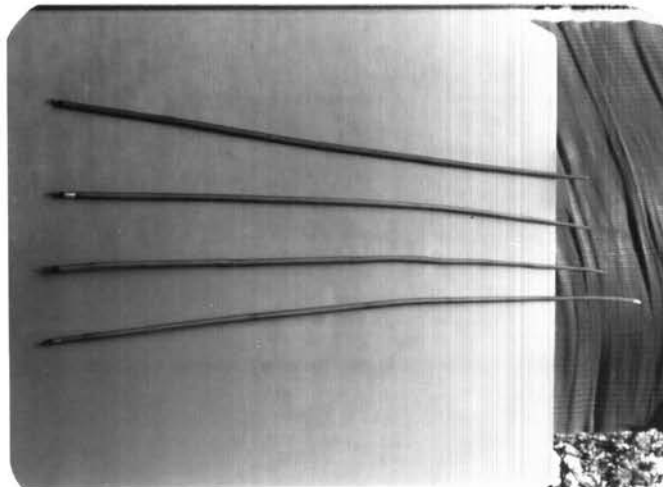
5. ม้ารองนั่งขณะทอ ใช้สำหรับรองนั่งทอเสื่อ ผู้ทำหน้าที่กระทบทิมเป็นผู้ใช้ม้านั่ง ตัวนี้ ซึ่งจะต้องขยับเลื่อนตามความยาวของเสื่อที่ทอได้ไปเรื่อย ๆ การที่ต้องมีม้านั่งตัวนี้ เนื่องจากที่ทอเสื่อของชาวสันทบุรี เป็นที่ที่ยิงในลักษณะระนาบกับพื้นดินหรือหิม เรือน ไม้ใช้ที่ทอ เสื่อชนิดตั้ง เช่นห้องที่อื่น ๆ ความสูงของม้ารองนั่งจะเท่ากับความสูงของระดับเส้นเอ็นดังภาพ ที่ 7 ข หน้า 15

6. ไม้ค้ำ 4 อัน หรือตุ๊กตา ใช้สำหรับรองรับไม้ยิงเอ็น เพื่อให้ระดับของเอ็นสูงจาก พื้น โดยปกติมักจะกะตามความถนัดของคนพุ่งกท ถ้าตุ๊กตาต่ำ ดียมากคนพุ่งกทจะต้องก้มหลังมาก หรือถ้าตุ๊กตาสูงมากเกินไป คนพุ่งกทก็จะต้องปิดตัวมากไม่ถนัด ดังนั้นความสูงของตุ๊กตาจึงไม่มี กำหนดแน่นอน อาจเป็น 10 นิ้ว หรือ 12 นิ้วก็ได้

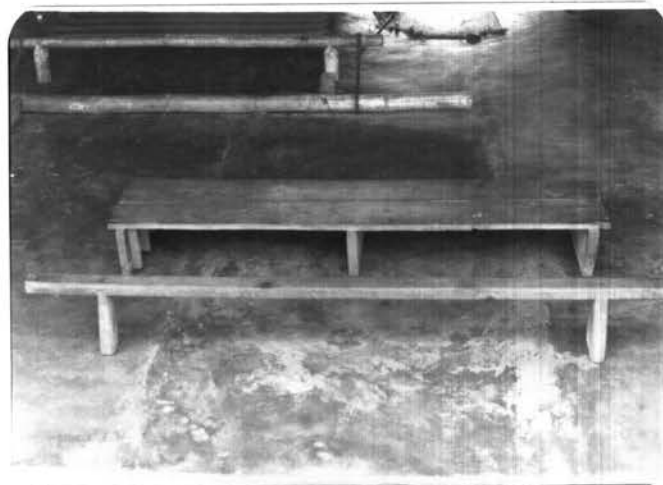
7. ไม้หลัก 4 อัน ใช้สำหรับฝังลงดินเพื่อเป็นหลักปิดไม้ยิงเอ็นให้ตึง และตรงกับที่ หลักนี้จะปักตายกับที่ได้ทุนบ้าน หากบ้านใดทอเสื่อบนเรือนก็อาจใช้หลักเสาเรือนแทนไม้หลักนี้ได้

ภาพที่ 5 ฝิม

ภาพที่ 6 ไม้ลั้งกก

ก

ข

ภาพที่ 7 ม้ารองเขินและม้ารองนั่งขตะทอ

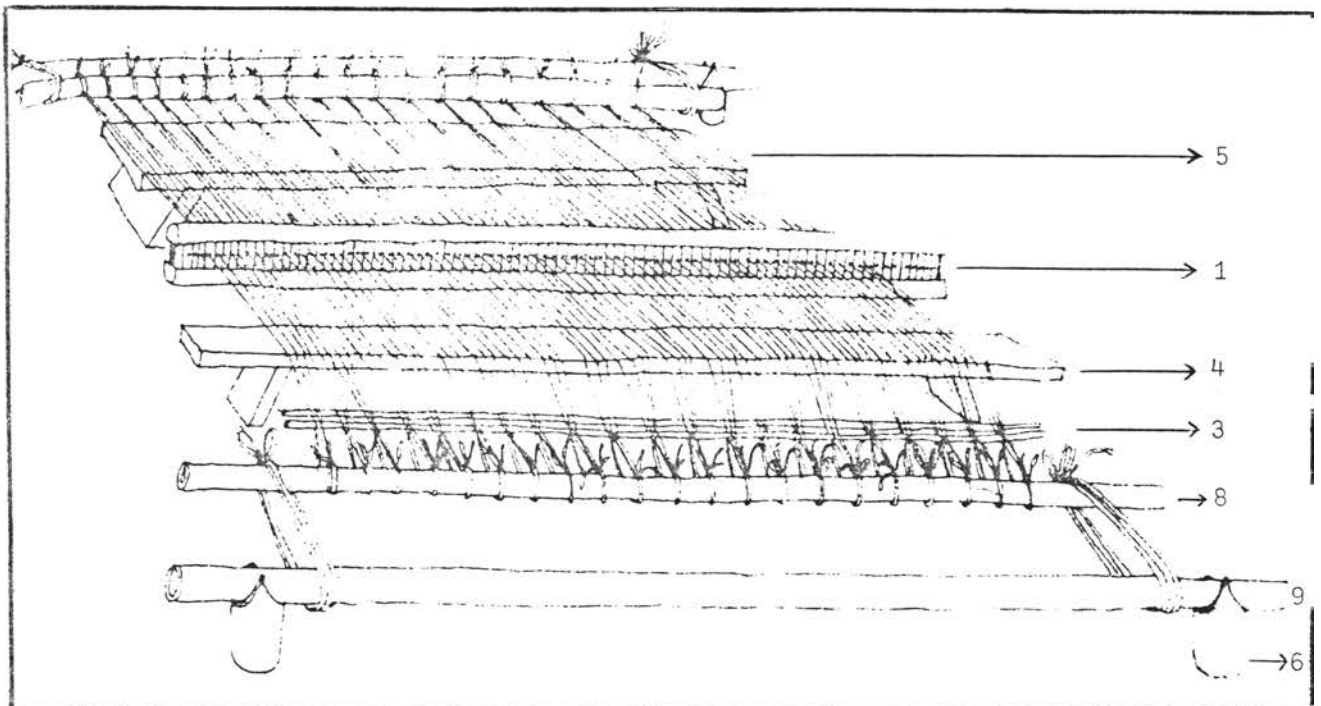
011831

8. ไม้ชิงเอ็น 2 อัน ใช้สำหรับชิงเอ็นทอเสื่อทั้งหัวและปลายเสื่อ มีลักษณะเป็นไม้กลม จะใช้ไม้ไผ่หรือไม้อื่นก็ได้ ยาวสำหรับรับไม้ไม้อ่าง ลำต้นตรงยาวขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3-4 นิ้ว ยาวประมาณ 2 เมตร ซึ่งความยาวนี้ขึ้นอยู่กับขนาดของหิมด้วย ะให้ยาวกว่าขนาดของหิมเล็กน้อย

9. ไม้คาน 2 อัน ใช้สำหรับผูกติดกับหลักหรือเสา เรือน เพื่อใช้เป็นส่วนช่วยยึดไม้ชิงเอ็นให้เอ็นตึงสม่ำเสมอ ถ้าไม่มีคานนี้ไม้ชิงเอ็นอาจแฉ่นได้ ขนาดของคานควรจะใหญ่กว่าไม้ชิงเอ็นเล็กน้อย ส่วนความยาวนั้นเท่ากัน

10. ไม้คัดเส้นลอย จะใช้ไม้อะไรก็ได้ให้ยาวกว่าความกว้างของเสื่อเล็กน้อย สำหรับขัดเอ็นเส้นริมสุดทั้งสองข้างให้ลอยไว้เสมอเพื่อสะดวกในการเม้นริมเสื่อ กรณีที่ไม่ใช่เสื่อเม้นริมก็ไม่ต้องใช้ไม้นี้

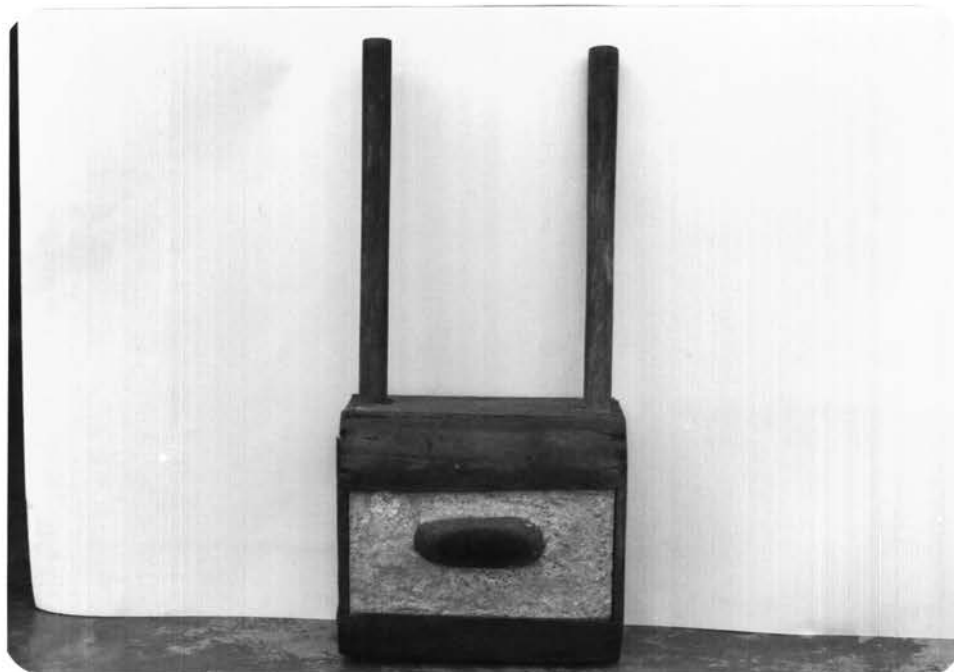
อุปกรณ์ทั้ง 10 อย่างนี้เมื่อรวมกันแล้วเรียกว่า "ก๊อเสื่อ" ดังภาพที่ 8

ภาพที่ 8 ก๊อเสื่อ

ส่วนหมายเลข 2, 7 และ 10 เป็นส่วนประกอบในการทอ

11. เชือก ใช้เชือกปอหรือเชือกไนลอนหรือเชือกมวนลา ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 เซนติเมตร สำหรับผูกไม้ยิงเอ็นกับคาน และผูกคานเข้ากับหลัก เพื่อให้เส้นเอ็นตึง
12. น้ำมัน ใช้น้ำมันมะพร้าว หรือน้ำมันหมู หรือเทียนก็ได้ สำหรับทาเอ็นเพื่อไม่ให้ฝืด และเบาแรงในการกระตบหุ้ม
13. น้ำ เตรียมไว้สำหรับชุบปลายกนกทั้งสองข้างเพื่อให้มี สละตวกในการพันไม้พุ่งก และสละตวกในการเม้นริมเส้นช่วยให้เม้นริมได้เรียบร้อย
14. มีดเล็กคม ๆ อาจใช้มีดสากก็ได้ มีไว้สำหรับตัดริมเส้นที่เม้นแล้วให้ชิดกับผืนเส้นให้เรียบร้อย
15. หินขัดเส้น ใช้สำหรับขัดแต่งเส้นให้ขึ้นเงา หินที่ใช้ควรมีน้ำหนักและผิวเรียบมัน เพื่อจะได้ไม่ต้องออกแรงขัดมากเกินไป ปัจจุบันนิยมใช้ปูนหล่อประกอบหิน เพื่อช่วยให้มีน้ำหนักมากขึ้น ดังภาพที่ 9

ภาพที่ 9 หินขัดเส้น

16. ภาชนะใช้ย้อมสี ใช้ปีบน้ำเปิดฝาให้หมดสำหรับต้มน้ำต้มสีและย้อมกนกหรืออาจจะใช้ภาชนะอื่นตามความเหมาะสมก็ได้

การลงทุนในส่วนของเครื่องมือ อุปกรณ์ในการเตรียมวัตถุดิบ ตลอดจนกึ่งและอุปกรณ์การทอเสื่อ

จากการสอบถามผู้ผลิต ทราบว่า เครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้อยู่เป็นสิ่งที่ได้มาจากการใช้วัสดุในท้องถิ่นทำขึ้นตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ และใช้สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้ไม่สามารถประมาณราคาได้ แต่เพื่อประโยชน์ของผู้สนใจและคิดจะลงทุนในอาชีพนี้ จะได้ทราบเกี่ยวกับเรื่องของเงินลงทุนที่จะต้องใช้ในส่วนตัวว่าเป็นเงินประมาณเท่าใด ผู้เขียนจึงได้สอบถามราคาปัจจุบันของเครื่องมืออุปกรณ์เหล่านี้จากผู้ผลิตเครื่องมือที่ยังพอมีการทำกันอยู่บ้าง จากการสอบถามทราบว่าราคาปัจจุบันโดยประมาณ เป็นดังนี้

เครื่องมือ อุปกรณ์ในการเตรียมวัตถุดิบ

มีดจักกก	ราคาอันละ	10	บาท
มีดตัดกก	ราคาอันละ	160-180	บาท
ไนปั่นปอ			
- แบบใช้เท้าปั่น	ราคาเครื่องละ	450	บาท
- แบบใช้มอเตอร์	ราคาเครื่องละ	1,450	บาท
ระวิงพัดปอ	ราคาอันละ	70-80	บาท

กึ่งและอุปกรณ์การทอเสื่อ

กึ่งทอเสื่อแบบนอน	ราคาอันละ	500	บาท
-------------------	-----------	-----	-----

พื้ขนาดต่าง ๆ ราคาคืบละ 35-40 บาท เช่น พื้ขนาด 5 คืบ ราคา 175-200 บาท พื้ขนาด 6 คืบ ราคา 210-240 บาท เป็นต้น

วัตถุดิบที่ใช้ในการทอเสื่อ

วัตถุดิบที่ใช้ในการทอเสื่อของชาวสมุทร ได้แก่ กกและปอ กกนั้นใช้สำหรับทอเป็นเนื้อของผืนเสื่อ ส่วนปอนั้นจะนำมาทอเป็นเชือก ใช้ทำเป็นเอ็นหรือเส้นยืนของเสื่อ และสิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ สีย้อมกก เนื่องจากเสื่อสมุทรส่วนใหญ่จะนิยมเสื่อสีมากกว่าเสื่อขาว

(เสื่อขาวคือเสื่อซึ่งจะไม่มีการย้อมสีกก) ดังนั้นจึงอาจถือว่าสีย้อมกก ซึ่งปกติจะมีราคาค่อนข้างแพงนี้เป็นวัตถุดิบตัวหนึ่งในการทอเสื่อสำนทบุรีด้วย

การเตรียมวัตถุดิบ

กก เป็นพืชล้มลุกคล้ายหญ้า มีหัวหรือเหง้าคล้ายหัวขิง หรือข่า แต่เล็กกว่า ปลายลำต้นฝืดออก แต่แพร่พันธุ์ด้วยหัวโดยการแทงแขนงเป็นหน่อ กกเป็นพืชที่ปลูกง่ายงอกงามเร็ว ไม่ต้องระวังรักษามากนัก เพราะเมื่อต้นกกเจริญงอกงาม ต้นหญ้าที่ขึ้นอยู่จะตายหมด กกที่ใช้ในการทอเสื่อมีชื่อเรียกหลายอย่าง แต่อาจจำแนกออกเป็น 2 ชนิดใหญ่ ๆ คือ

1. กกพื้นเมือง ตามภาษาพื้นเมืองเรียกว่า "กกเหลี่ยม" ตามปกติมีขึ้นอยู่เองริมฝั่งคลอง และท้องนา หรือในที่ลุ่มเลนตมหัว ๆ ทั่วไป ลักษณะของลำต้นเป็นเหลี่ยม 3 เหลี่ยม ด้านทั้งสามเว้าเข้าหาแกนกลาง ลำต้นใหญ่ มีใบเรียวยาวกลมสั้น หนา ต้นหนึ่งมีประมาณ 2-3 ใบ ผิวของกกเหลี่ยมแข็งกรอบและไม่เหนียว เมื่อทำเป็นผืนเสื่อแล้วขัดไม้ไม่เป็นเงา และใช้ไม้ทันทาน ซึ่งไม่เหมาะที่จะใช้ทอเสื่อแบบสำนทบุรี กกชนิดนี้มีขึ้นเองทั่วไปในจังหวัดต่าง ๆ ไม่มีผู้ใดปลูกกันเป็นล่ำเป็นสันแบบกกกลม สำหรับพื้นที่ที่มีกกเหลี่ยมมาก ได้แก่ บริเวณปากน้ำเจ้าพระยา จังหวัดลุ่มพรปราการ

2. กกสังกา ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า "กกกลม" มีลำต้นกลมเรียว ผิวมัน อ่อนนุ่ม เหนียว ไม่กรอบ มีผิวสีเขียวแก่ ข้างในลำต้นมีเนื้ออ่อนสีขาว โคนต้นกกที่ลุ่มบุรีวัดโดยรอบประมาณ 1 เช่นติเมตร ความยาวของกกที่จะนำมาใช้ในการทออยู่ในช่วงประมาณ 1.50-2.00 เมตร กกชนิดนี้ไม่มีใบ เจริญเติบโตเป็นกอ กอหนึ่งมีประมาณ 5-6 ต้น กกกลมนี้ชอบที่ลุ่มเป็นโคลนเลน เช่น ริมแม่น้ำลำคลอง ฝั่งน้ำกร่อยอิงงามดี เมื่อนำกกกลมมาทอเป็นผืนเสื่อแล้วจะได้สัมผัสที่นุ่มนวล ขัดถูได้หนึ่งดงาม คนจึงนิยมนำไปทอเสื่อ กกชนิดนี้มีอยู่ในแถบภาคตะวันออก เช่น ที่จังหวัดสำนทบุรี จังหวัดตราด จังหวัดระยอง อำเภอพานทอง จังหวัดชลบุรี ริมแม่น้ำบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภองครักษ์ ประตูน้ำเลี้ยวภาเมืองศรี จังหวัดนครนายก บริเวณปากน้ำเจ้าพระยา จังหวัดลุ่มพรปราการ

การปลูกกก (หรือเรียกว่า การทำนากก)

เนื่องจากกกชอบขึ้นในดินเลน ที่ลุ่ม มีน้ำขังตลอดเวลา ดังนั้นเกษตรกรจึงนิยมปลูกกกโดยวิธีการแบบเดียวกับ การปลูกข้าว คือก่อนจะลงมือปลูกต้องเตรียมพื้นที่ดินก่อนเหมือนกับการ

ทำนาดำ คือไถตะ และไถแป (ต้องไถตะไว้ก่อนแล้วไถแปหลังไถตะประมาณ 15 วัน) แล้วคราด 2 ครั้ง เพื่อกำจัดวัชพืชให้หมด ฉะนั้นวัชพืชจะแย่งอาหารกทำให้กเจริญเติบโตไม่เต็มที่

การปลูกกนั้นก็ใช้วิธีปักดำเช่นเดียวกับดำนาข้าว โดยเกษตรกรจะนำหัวหรือเหง้าของกมาแบ่งเป็นส่วน ๆ แล้วนำไปปักดำระยะห่างกันประมาณ 20-25 เซนติเมตร หรือ 1 คืบ แต่การดำนั้นจะต้องคำนึงถึงพื้นที่ด้วยคือ หมายความว่า ถ้าดินดีมีปุ๋ยมากก็ดำห่างหน่อย ถ้าดินไม่ดีก็ปักดำถี่ลง ซึ่งจะช่วยให้วัชพืชขึ้นแข่งได้ยาก พื้นที่ 1 ไร่ ต้องใช้หัวกประมาณ 600-700 กบ้างแห่งอาจใช้ถึง 1500 กาก็มี ก่อนที่จะดำควรหว่านปุ๋ยก่อนพอล่มควรร บ้างแห่งใช้ปุ๋ยกากน้ำปลา บ้างแห่งใช้ปุ๋ยเคมี เมื่อปลูกแล้วประมาณ 4-5 เดือน ถ้าจะตัดมาส่งก็ตัดได้ แต่ถ้าไม่ด่วนตัดรอจนกออายุ 10-12 เดือน จะได้กยาวดีมาก ก่อนตัด 10-15 วัน ควรใช้ปุ๋ยเคมีหว่านให้ทั่วเสียก่อน จะทำให้ต้นกออ่อนนุ่ม สักง่าย เมื่อแห้งแล้วจะนิ่มดี ทอเส้นไต่ล้วยงาม ย้อมสีได้ลึกล้วยกว่ากที่ขึ้นเองตามธรรมชาติ ต้นกนั้นถ้าดินดีจะยาวเต็มที่ประมาณ 2.50 เมตร แต่ขนาดของกออาจยาวไม่เสมอกันทั้งไร่ ความยาวจะลดหลั่นกันลงมา ปกติปีหนึ่งจะตัดกได้ 2 ครั้ง แต่ถ้าหากมีน้ำบริบูรณ์อาจตัดได้ถึง 3 ครั้ง ในการปลูกกนี้ควรบำรุงรักษาโดยมีการกำจัดวัชพืชและให้ปุ๋ยแก่กบ้างเป็นครั้งคราว เมื่อกกออายุมากเข้าจำนวนเหง้าหรือต้นเจริญเบียดกันมากขึ้นจะทำให้กไม่ลุ่มบูรณ์ ต้นสั้น ฉะนั้นเมื่อปลูกไปแล้ว 3-5 ปี จึงควรถอนล้างแปลงเพื่อปลูกใหม่หรือปลูกพืชอื่นหมุนเวียน แต่บางแห่งที่มีการบำรุงรักษาอย่างดี จะสามารถเก็บเกี่ยวได้นานถึง 10 ปี

ในจังหวัดสมุทรนั้น บางแห่งจะมีการปลูกกใช้เองเช่น ที่เกาะโตมด เกาะขวาง เล่มมีดงาม บางละแวก บางแห่งก็ปลูกกและทำกขายเป็นอาชีพ เช่น ที่บางกระไชย หนองคัน ตะกาดเจ้า เป็นต้น ว่างที่นิยมปลูกกคือเดือนพฤษภาคม - มิถุนายน

การตัดกและการล้สดก

การตัดก ต้องระวังอย่าให้กอ่อนหรือแก่จนเกินไป ถ้าตัดอ่อนเกินไปจะไม่ไดกยาวมาก ถ้าตัดแก่เกินไปต้นกจะแข็งและไม่ได้เนื้อ เพราะต้นกจะแห้งมาก เสือกไม่ทัน การตัดกให้สังเกตจากสีของดอกก คือถ้ากอ่อนสีดอกจะเป็นสีขาวหรือสีเหลือง ถ้ากแก่ สีดอกจะเป็นสีน้ำตาลแก่หรือสีเกือบดำ และตามลำต้นจะมีตุ่มต่างด้า (ตกระ) ซึ่ง

กกที่เหมาะสมสำหรับกา รทอ เสื่อนั้นควรจะต้องตัดเมื่อดอกเป็นสีน้ำตาลอ่อนหรือสีน้ำตาล

ปริมาณกกที่ตัดครั้งหนึ่งจะไม่จำกัดจำนวน แล้วแต่ว่าต้องการจะสักทำเส้นมากน้อยขนาดไหน ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับกำลังคน และเนื้อที่สำหรับตากเส้นกก การตัดกกจะทำโดยการเกี่ยวกกให้ขาดบริเวณสูงกว่าหน้าดินประมาณ 4 นิ้ว เมื่อเกี่ยวได้ราวกำหนึ่ง ก็รวบรวมกกที่ตัดแล้ว กระทุ้งโคนให้เสมอกัน เลือกเอาแต่ต้นที่สด ๆ และล่สดต้นที่แห้งหรือเน่าทิ้งไป แยกกกที่ถูกคัดแล้วไว้เป็นกอง ๆ พอกะได้ว่าประมาณเกือบโอบก็คัดการมัดเป็นมัดเสียบครั้งหนึ่ง ทำเช่นนี้จนหมดกก หรือพอแก่ความต้องการแล้วจึงนำกลับบ้าน

เมื่อถึงบ้านจะต้องนำกกไปไล่รัง แยกชนิด คัดขนาดความยาวของต้นกก โดยใช้วิธีการที่เรียกว่า "การล่สดกกหรือการล่บดกก" ทั้งนี้ เพราะถ้าทิ้งไว้นานกกจะเหี่ยว ยากแก่การผ่าจัก การล่สดกคนั้นจะทำโดยการแกกกออกทีละมัด ไล่ลงในรังซึ่งมีความลึก เช่นตั้งน้ำขึ้นอีโกล์หรือตั้งยางมะตอย นำแบบวัดต้นกกเป็นคืบไล่ในรัง มัดติดปากรัง ซึ่งแบบวัดนี้จะมีขนาดตั้งแต่ 10 คืบ จนถึง 5 คืบ แล้วรวบยอดกกยกขึ้น ล่สดเอาต้นที่ยาวออกก่อน ต้นกกที่มีขนาดสั้นกว่าจะหลุดจากมือลงรัง แล้วล่สดเอาที่ยาวลดหลั่นกันลงไปเป็นคืบ ๆ ตั้งแต่ 10 คืบ ลงมาจนถึง 5 คืบ ก็จะได้กกที่มีขนาดต่าง ๆ กัน มัดแยกไว้เป็นกอง ๆ เพื่อทำการผ่าจักต่อไป และทำการตัดทางปลายที่มีดอกออกทิ้งเสียประมาณ 10 เซนติเมตร นำมัดกกแต่ละชนิดมากองรวม ๆ กัน โดยกสับโคนและปลายลุ่มกันไว้ รดน้ำให้ชุ่มอยู่เสมอเพื่อทำให้จักกกได้ง่าย เพราะหากทิ้งกไว้นานแห้งจะจักเป็นเส้นได้ไม่ดี ถ้าต้นกกเหี่ยวมาก คนจักจะไม่ทำการจัก แต่เขาจะนำไปตากทิ้งต้นเพื่อใช้ทำเชือกมัดของอื่นต่อไป เช่น มัดปุทะเล

การผ่าจัก และการตากเส้นกก

การผ่าจัก ภาษาพื้นเมืองเรียกว่า "จักกก" สำหรับผู้ที่มีอาชีพทำมานั้นนิยมจักกกในฤดูฝนหลังจากตำนาเสร็จซึ่งจะทำกันเป็นเดือน เมื่อจักกกแล้วเสร็จก็จะเก็บเกี่ยวข้าว พอเก็บข้าวเสร็จก็เริ่มย้อม และเริ่มทอเสื่อกันจนถึงฤดูฝนทำมาต่อไป ส่วนผู้ที่ไม่ได้ทำนาเมื่อจักกกเสร็จก็สามารถลงมือทอเสื่อได้เลย

วิธีการจักกก ทำโดยการสับกกด้วยมือซ้ายห่างจากโคนประมาณ 1 คืบ ดึงมาใกล้ตัว (วางบนตัก) ไขใบมีดปลายแหลมซึ่งอยู่ในมือขวาแทงลงตรงที่ใกล้ ๆ กับมือสับเพื่อแบ่งต้นกกให้เป็นเส้น กกต้นหนึ่ง ๆ จะจักได้ประมาณ 4-8 เส้น ซึ่งขึ้นอยู่กับขนาดของต้นกก และ

ความชำนาญ ประสิทธิภาพของผู้จักกด้วย แล้วเหยียดมือขวากัดใบมดไปจนสุดปลายกก ถ้าไม่สุดก็เหยียดมือซ้ายที่จับกกช่วยด้วย รอยจักจะขาดแยกไปตามเส้นเนื้อของต้นกก รูดไล่ทั้งเหลือเพียงผิวที่ติดไล่เล็กน้อยเท่านั้น การรูดไล่กกออกนี้เพื่อให้เส้นกกห่อกลมเมื่อตาก เวลาทอเสื่อจะได้มีความเรียบร้อยเสมอกัน เส้นกกที่จักแล้วสด ๆ ยังไม่ได้ตากแห้งจะมีขนาดกว้างประมาณครึ่งเซนติเมตร นากกที่กรีดเสร็จแล้วไปผึ่งลม พอรุ่งเช้าส่งนำไปตากแดดประมาณ 4-5 แดด กกก็จะแห้งสนิทดี การตากเส้นกกจะทำในลักษณะต่าง ๆ กัน แต่ข้อสำคัญต้องพยายามกระจายเส้นกกออกให้บาง ๆ เพื่อให้ถูกแดดถูกลมมากที่สุด บางรายใช้ตากเกลี่ยกระจายไปบนราวไม้ไผ่ในแนวนอน หรือบนพื้นดิน บางรายอาจมัดปลายรวบไว้ด้านหนึ่งแล้วตากบนขานบ้าน หรือบางรายมัดปลายรวบไว้ด้านหนึ่ง แล้วนำไปตากโดยแขวนคร่อมเส้นกกไว้บนราวไม้ไผ่ การมัดปลายรวบไว้ด้านหนึ่งนี้ เมื่อปลายด้านที่เหลือแห้งมีสีขาว ก็จะต้องปล่อยด้านที่มัดไว้แล้วทำการรวบด้านที่แห้งแทน ซึ่งในการตากกกนั้นต้องหมั่นกลับเส้นกกอยู่เรื่อยเพื่อให้กกแห้งทั่วถึงกัน กกที่ตากแดดแห้งสนิทแล้วจะมีสีขาวสวย นากกนั้นมารวมไว้ตามขนาด มัดเป็นเปลาะ ๆ ขนาดของมัดกกวัดโดยรอบประมาณ 10 เซนติเมตร การมัดกกเป็นเปลาะ ๆ นั้นก็เพื่อให้เส้นกกตรง ทรงตัว สะดวกแก่การทอ แล้วทำการเก็บรวบรวมไว้ให้พ้นจากละอองฝน เมื่อต้องการใช้จึงนำมาขยำตามจำนวนที่ต้องการ การตากกให้แห้งจนเป็นสีขาวเป็นเรื่องที่จำเป็น ทั้งนี้เพราะเวลาขยำสีกที่ขาวจะเป็ลืองสีน้อยกว่ากที่ยังมีสีเขียว อีกทั้งกขาวจะขยำได้สีสวยสดกว่ากสีเขียวอีกด้วย หากมีกที่มีอายุตัดได้อีก ก็ตัดทำเส้นกกไว้เท่าที่มีโอกาสจะทำได้ เพื่อเก็บไว้ทอในวันข้างหน้า ผู้ทอรายหนึ่ง ๆ มักจะเก็บเส้นกกไว้ทอได้ตลอดปี เว้นแต่พวกที่ซื้อเส้นกกมาทอเท่านั้น ราคาของกขาวขึ้นอยู่กับความสั้นยาวและความหยาบละเอียดของเส้นกก ซึ่งได้แสดงไว้ในตารางที่ 5.1 บทที่ 5 สำหรับการทากก การล่สดก การจักก และการตากกขาว

ปรากฏดังภาพที่ 10 11 12 และ 13 หน้า 23 และ 24 ตามลำดับ

การข้อมสี

สีที่จะใช้ข้อมเส้นกานั้นเดิมใช้สีจากธรรมชาติ ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่ 1 แต่ในปัจจุบันนี้ ผู้ทอเสื่อนิยมใช้สีเยอร์มันหรือบางรายอาจใช้สีที่ผลิตจากประเทศญี่ปุ่น สีที่ใช้ข้อมนั้นควรเป็นสีข้อมแพร์หรือโหม เนื่องจากผิวเส้นกกมีความมันเหมือนแพร์หรือโหม ไม่ควรใช้สีข้อมฝ้าย เพราะอาจทำให้สีล่อนอกตกติดมือผู้ข้อมและสีจะซีดเร็ว ปัจจุบันสีที่ใช้ข้อมมกมีราคาแพงมาก ตามรายละเอียดในตารางที่ 5.1 บทที่ 5 ซึ่งสีนี้ถือเป็นส่วนที่สำคัญของเสื่อสันทงูรี ไม่

ภาพที่ 10 นากก

ภาพที่ 11 การล่สัดกก

ภาพที่ 12 การจักกก

ภาพที่ 13 การตากกกขาว

ว่าจะเป็นเสื่อนั่ง เสื่อนอน หรือเครื่องใช้ที่ทำจากเสือกก็ตาม เพราะช่วยทำให้เสื่อมีความสวยงามมากขึ้นกว่า เสื่อธรรมดาที่ไม่มีการย้อมสีเลย นอกจากนี้ในปัจจุบันก็ได้มีบริษัทหลายแห่งในประเทศไทยที่เป็นตัวแทนจำหน่ายสีย้อมจากต่างประเทศดังปรากฏในหน้า 26

การผสมสี สีเสือกที่ปรากฏในปัจจุบันนี้ นอกจากจะเป็นสีที่ย้อมจากแม่สีที่มีขายโดยตรงแล้ว บางครั้งก็อาจมีการผสมสีให้แปลกออกไปบ้าง ซึ่งอัตราส่วนผสมสีย้อมเส้นกนั้นไม่ค่อยมีสูตรแน่นอน แต่เท่าที่รวบรวมจากเอกสาร และคำบอกเล่าของชาวบ้าน พอจะสรุปได้ดังนี้

สีน้ำตาลแก่	ใช้สีเหลืองแก่ + แดง + น้ำเงิน	3 : 2 : 1
สีน้ำตาลอ่อน	ใช้สีเหลืองแก่ + แดง + น้ำเงิน	1 : 2 : 1/2
สีเขียวอ่อน	ใช้สีเขียวแก่ + เหลืองอ่อน	3 : 5
สีแดงสด	ใช้สีแดง + เหลืองแก่ + เหลืองอ่อน	3 : 1 : 1
สีดำผสม	ใช้สีเขียวแก่ + ชมพู + เหลืองแก่	2 : 1 : 1

สำหรับสีเหลืองอ่อน สีแดง สีชมพู สีน้ำเงิน สีเขียวแก่ และสีดำ ซึ่งเป็นสีที่มีขายโดยตรงนั้น สามารถย้อมได้โดยไม่ต้องผสมสีอื่น

อนึ่งในการย้อมสีนั้น สัดส่วนของสิ่งอื่น ๆ นอกจากสี เป็นดังนี้

เส้นก หนักประมาณ 1 กิโลกรัม ต่อสีที่ผสมแล้ว 1 ช้อนโต๊ะ

- สารส้ม 1 ช้อนโต๊ะ หรือน้ำส้มละลาย 1 ช้อนโต๊ะ หรือกรดน้ำส้ม 1 ช้อนชา
- น้ำ 1 ปีบ

การเตรียมกล้าหรีบย้อม

การมัดเป็นก่า ๆ ก่อนทำการย้อม ภาษาพื้นเมือง เรียกว่า "หล่อน" โดยมัดทางปลายของเส้นกห่างจากลู่ปลายประมาณ 1 นิ้วฟูต ความโตของก่ามีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 นิ้วฟูตเช่นกัน กก 1 ก่า หนักประมาณ 2 ชด หรือกก 1 กิโลกรัม จะทำเป็นก่าเล็ก ๆ ได้ประมาณ 5-6 ก่า ก่อนมัดต้องกระทุ้งทางปลายก่าให้เสมอกันแล้วมัด เพื่อว่าเวลาย้อมแล้วนำไปตากเส้นกจะไม่มีการร่วงหล่น

ก่อนทำการย้อมต้องนำก่าที่หล่อน (มัด) ไปแช่น้ำให้ท่วมก่า เป็นเวลา 12-14 ชั่วโมง หรืออาจจะแช่ไว้ทั้งคืน เพื่อให้เส้นกพองตัวและอ่อนนุ่ม แล้วเอาขึ้นจากน้ำ ทิ้งให้สะเด็ดน้ำ

ชื่อทางการค้าของสีย้อมประเภทต่าง ๆ ที่มีจำหน่ายในประเทศไทย

ตัวแทนจำหน่ายในประเทศไทย	บริษัท	บริษัท	บริษัท	บริษัท	บริษัท	บริษัท	บริษัท	บริษัท
ย้อมสีย้อม	เอ็กซ์ไทย	คิงแอสเอ็ม	ไบเออร์ไทย	ลิงคโพลิมเด็คทิส	เบอร์สบูคเกอร์	ซีลีเอเชยคิก	ที.ที.เซม	เมตตาจำกัด
1. Basic	ไม่มีชื่อเฉพาะ	ไม่มีชื่อเฉพาะ	ไม่มีชื่อเฉพาะ	ไม่มีชื่อเฉพาะ	ไม่มีชื่อเฉพาะ	ไม่มีชื่อเฉพาะ	ไม่มีชื่อเฉพาะ	ไม่มีชื่อเฉพาะ
2. Direct	Remastral Diamine Direct Fast	coprantine Chlorantine Direct Fast	Benzo Sirius Supra	Cuprophenyl Solophenyl	Direct Solar Diphenyl	Durazol Chlorazol Chloramine	Diazol	Fenaluz
3. Acid	Alphanol Anthralan Lanaperl	Alizarin Fast Benzyl Fast Kiton	Supranol Alizarine Aeilan	Polar, Eriosin Irganol, Erio Erionyl	Xylene Sulfonine Alizarine	Coosmasine	Aoide Foulon	Fenafor Fenapal
4. Mordant			Chrome	Novechrome			Metadiazol	Chrome
5. Metal Complex	Remalan	Cibalan	Isolon	Irgalan	Lanasyl		Neutriehrome Inochrome	
6. Sulphur	Immedial	Pyrogeme				Thionol	Sulfanol	
7. Vat	Indanthren Helindon	Ciba Cibannone	Indanthren	Tina Tinon	Sandothrene	Caledon	Solanthrene Solane	
8. Solubilised Vat	Anthrasol	Cibantine		Indigosol	Sandozol	Soledon	Solasel	
9. Azoic	Naphtol	Ciba Naphtol			Naphtazol		Nuetrogenes	
10. Reactive	Remazol	Cibacron	Levafix	Reactone	Drimanene	Procion		
11. Disperse	Colliton Fast Paranil	Cibacet Terasil	Resolin			Dispersal	Nyroquinone Acetoguinone	
12. Pigment	Helizarine	Oremasin	Aeramin		Printolic		Neopnalac	

จะทำให้สีติดทั่วเส้นกนก ภาพขณะที่ใช้แช่ก้นนั้นจะเป็นถัง โอง่ง บ่อที่มีน้ำพอสมควร หรือภาชนะชนิดอื่น ๆ ก็ได้ ตามที่เห็นสมควร แต่ทางที่ดีควรใช้ภาชนะที่มีขนาดค่อนข้างโต แขนให้ก้นนั้นจมน้ำจริง ๆ ทั้งนี้เพื่อที่ก้นจะได้เปียกน้ำทั่ว ๆ กัน หรืออาจจะแช่ในแม่น้ำลำคลอง หนองบึงก็ได้

ภาชนะที่ใช้ย้อมสี ปกติใช้ตั้งขนาด 12 นิ้ว × 14 นิ้ว × 14 นิ้ว สำหรับตามย่นบพนั้น หากก้นที่จะย้อมแต่ละครั้งมีปริมาณไม่มากนัก ชาวบ้านมักจะใช้ปีบน้ำมันก๊าด กะทะใบบัว หรืออ่างอลูมิเนียมขนาดโตที่สุดเป็นภาชนะย้อมสี แต่ถ้าย้อมทีละมาก ๆ เขาจะนำถัง 200 ลิตรมาผ่าเป็นสองซีกหรือตัดแบ่งครึ่ง ส่วนเตานั้นจะยกก้อนหินตั้ง เป็นเตารองรับที่พื้นดินหรือบางรายจะมีเตาก่อด้วยอิฐไว้ใช้อย่างถาวร

วิธีย้อม

นำภาชนะที่ใช้ย้อมสีใส่น้ำ ตั้งไฟให้น้ำร้อนจัด แล้วใส่สีที่ต้องการลงไป คนให้สีละลายเข้ากัน ใส่สารลัมหรือน้ำลัมละลายหรือกรดน้ำลัม อย่างใดอย่างหนึ่งตามสัดส่วนข้างต้น แล้วใช้ไม้กวานให้เข้ากัน ปล่อยให้ไว้ให้น้ำเดือดจึงนำเส้นกนกที่ผ่านการแช่น้ำและทำให้ละเอียดน้ำแล้ว ใส่น้ำลงไป ขณะที่ใส่ก้นกตองให้น้ำเดือดจริง ใช้ไม้คอยกตอให้ก้นจมน้ำทุก ๆ เส้น เพราะเส้นกนกเบาจะลอยตัวขึ้นมา ต้องคอยหมั่นกลับเส้นกนกบ่อย ๆ เพื่อให้สีติดเส้นกนกเสมอกัน แล้วปล่อยให้ไว้ให้น้ำเดือดอีกครึ่งหนึ่งจึงเอาเส้นกนกออกจากภาชนะที่ย้อม เมื่อเอากกออกแล้วต้อง เดิมน้ำให้อยู่ในระดับทุกครั้ง แล้วเดิมสีตามอัตราส่วนเดียวกันกับการย้อมครั้งแรก พร้อมทั้งเดิมสารลัม น้ำลัมละลาย หรือกรดน้ำลัมอย่างใดอย่างหนึ่งลงไปทุกครั้ง เสมอ เหมือนการย้อมสีครั้งแรก

ข้อควรระวังในการย้อมสี

1. น้ำที่จะนำมาใช้ต้มเพื่อย้อมสีต้องเป็นน้ำที่สะอาด อย่าใช้น้ำกระด้าง ถ้าเป็นน้ำคลองควรใช้สารลัมกวานให้น้ำตกตะกอนเสียก่อนจึงจะนำน้ำนั้นมาต้ม - ย้อมสี ซึ่งจะช่วยให้อ้อมกกได้สีสวยสด และวาวเป็นมันด้วย
2. ภาชนะย้อมสี 1 ใบ ควรใช้ย้อมสีเพียงสีเดียวเท่านั้น ทั้งนี้เพราะถ้านำไปย้อมสีอื่น สีเดิมที่ติดอยู่กับภาชนะนั้นอาจจะละลายออกมาทำให้สีเปลี่ยนไป
3. สารลัมหรือน้ำลัมละลายหรือกรดน้ำลัม ควรใส่ให้ได้สัดส่วนกับน้ำ เพราะถ้าใส่มากจะทำให้เส้นกนกกรอบและหักง่าย

4. ในการต้มย้อมสีแต่ละครั้ง ต้องให้ผ้าสีท่วม เล้นกกและใช้เวลาต้มให้เท่า ๆ กัน มิฉะนั้นจะทำให้สีต่างเป็นตอน

อนึ่ง หากต้องการจะย้อมสีต่าง ๆ ในภาชนะเดียวกันโดยไม่ต้องเปลี่ยนน้ำเลย จะทำได้โดยเรียงลำดับสีที่ต้องการเอาไว้ ซึ่งจะต้องย้อมสีอ่อนก่อนแล้ว เติมสีไล่ไปตามลำดับจนถึงดำ ดังนี้

1. เหลืองอ่อน → เหลืองแก่ → แดง → ดำ
2. เหลืองอ่อน → แดง → ดำ
3. เหลืองอ่อน → ดำ
4. เหลืองแก่ → แดง → ดำ
5. แดง → ดำ
6. เขียว → ดำ
7. ยมพู → ดำ → ดำ
8. ยมพู → แดง → ดำ

จากข้อ 1 ถึงข้อ 8 หมายถึง การย้อมสีแต่ละครั้ง เช่น ข้อ 1 ต้องการย้อมสีเล้นกก 4 สี โดยที่ไปภาชนะเดิมและไม่มีการเปลี่ยนน้ำเลยจะต้อง เริ่มย้อมตั้งแต่สีเหลืองอ่อนไปหาสีดำ เป็นต้น

นำกกที่ย้อมแล้ว วางลงบนกระดาษหรือกระดาษให้ผ้าสีละเด็ด แล้วนำขึ้นตากบนราว ให้แห้งสนิท หากฝนตกก็นำไปผึ่งลมในร่ม ทั้งราวจนแห้งสนิท ทั้งนี้เนื่องจากการเก็บเล้นกกจะต้องเก็บในที่แห้งไม่ถูกละอองฝน มิฉะนั้นเล้นกกจะขึ้นรา หลังจากนั้นจึงมัดเก็บแยกเป็นขนาดเป็นสี ๆ เพื่อรอการทอต่อไป

สำหรับขั้นตอนการย้อมสีกก โดยเริ่มตั้งแต่นำหล่อนกกไปแช่น้ำ วิธีการย้อมกกการนำกกที่ย้อมแล้วไปตากให้แห้ง ตลอดจนการเก็บกกที่แห้งแล้วมารวมกันเป็นกอง ๆ ตามขนาดและสีนั้น ปรากฏดังภาพที่ 14 15 16 17 และ 18 ในหน้า 29 และ 30 ตามลำดับ

ปอ

ปอที่ใช้ทำเอ็นเส้นของจังหวัดสมุทรภูมิ ปอกระเจา เป็นปอชนิดเดียวที่ชาวจีนนิยมนำยอดใบไปปรุง เป็นกับข้าวต้ม ปอชนิดนี้มีลำต้นตรงยาว เมื่อเจริญเติบโตขึ้นจะกิ่งใบล่าง มี

ภาพที่ 14 การแช่กก

ภาพที่ 15 การข้อมกก (กดกกให้จมน้ำข้อมลี)

ภาพที่ 16 การข้อมกก (ยกกกขึ้นจากน้ำข้อมลี)

ภาพที่ 17 การตากกกที่ย้อมสีแล้ว

ภาพที่ 18 การเก็บกก

ใบเป็นห่มตรงยอด ซึ่งทำให้ถอนได้ง่าย

การปลูกปอ

ปอกระเจาเป็นพืชชอบดินร่วนปนทราย ในระยะหวานเมล็ดต้องไม่มีน้ำขัง ดังนั้น ช่วงที่เหมาะสมจะเป็นก่อนฤดูฝนเล็กน้อย คือประมาณเดือนพฤษภาคม ผู้ทอเสื่อบางรายจะปลูก ปอใช้เอง บางรายอาจซื้อจากหมู่บ้านอื่น เท่าที่พบชาวบ้านบางสระเกล้าส่วนใหญ่ปลูกปอใช้เอง และมีเหลือขายด้วย ราคาปอที่ปั่นเส้นเอ็นแล้ว และพร้อมที่จะใช้ทอเสื่อได้นั้นได้แลงไว้ใน ตารางที่ 5.1 บทที่ 5

ในการเตรียมดินนั้นต้องไถและคราดเพื่อกำจัดวัชพืชให้หมดไป ต้องมีการใส่ปุ๋ยลงไปในขณะเตรียมดินด้วย แล้วแบ่งดินเป็นแปลง ๆ เพื่อสะดวกแก่การหวานเมล็ดและการบำรุงรักษา การหวานเมล็ดควรให้ดีโดยแต่ละต้นห่างกันประมาณ 3-5 นิ้ว เพื่อต้นจะได้ตรงยาว ไม่แตกแขนง หลังจากไถฝนบ้างก็จะงอก ในระยะแรกปลูกนั้นน้ำจะท่วมไม่ได้ แต่เมื่อต้นเติบโตได้ประมาณ 1 ฟุตขึ้นไปแล้วจึงจะให้รน้ำหล่อโคนต้นได้ เมื่อหวานเมล็ดแล้วต้องคอยกำจัดพวกวัชพืชต่าง ๆ แล้วหวานปุ๋ยอีกครั้งหนึ่ง จนกระทั่งปอคลุมดิน วัชพืชก็จะไม่ขึ้น เมื่อปอมีลำต้นสูงท่วมศีรษะ หรือมีอายุประมาณ 4 เดือน ก็จะถอนออกมาใช้ได้ ซึ่งระยะนี้เป็นช่วงที่ชาวบ้านเล็รจากการตำนา พอดีก็จะทำการถอนปอ ลอกเอาแต่เนื้อเอาผิวทิ้งไป สำหรับปอแปลงที่จะถอนควรมีน้ำหล่อเลี้ยง ลำต้น จะช่วยให้ถอนง่าย และน้ำจะช่วยล้างดินที่รากให้หมดไปด้วย ศัตรูของปอกระเจาคือ เพลี้ย ซึ่งจะทำให้ใบปอแห้ง โคนต้นเปื่อย ดังนั้นจึงต้องฉีดยากำจัดศัตรูพืชประมาณ 2 ครั้ง

วิธีทำปอ

นำต้นปอมาลอกเปลือกออกด้วยวิธีหักด้านปลาย แล้วรูดแยกแถมกับเปลือกออกจากกัน ใช้ใบมีดขูดผิวออกจากเส้นใบปอ ด้วยวิธีวางแผ่นปอลงบนกระดาน เอาด้านผิวขึ้น มือขวา กดใบมีดเอน 45 องศา หันสันมีดเข้าหาตัว มือซ้ายดึงแผ่นปอให้ใบมีดขูดเปลือกปอออกให้หมด ทั้งด้านโคนและปลายปอ แล้วมัดด้านโคนเป็นกำ ๆ นำขึ้นฝึงลม 2-3 วัน และตากแดด 2 แดด ให้แห้งเก็บไว้ใช้ได้นาน เมื่อต้องการนำปอมาปั่นเป็นเส้นก็นำปอแห้งมาแช่น้ำ แล้วนำไปกรีด ปล่อยให้เป็นเส้นเล็ก ๆ ประมาณ 1/8 นิ้ว อนึ่งการกรีดปอหรือสีกปอนี้หากทำหั้นจะทำหลังจาก ขูดผิวปอก็ได้ เมื่อจะใส่สิ่งนำมาแช่น้ำอีกครั้งหนึ่ง ย้อมสี แล้วนำไปปั่นตีเกลียว

การย้อมสีปอ

เส้นปอนั้นต้องย้อมสีเพื่อให้สีกลมกลืนกับสีเส้นกก ดังนั้นถ้าจะให้ดี ควรย้อมให้สีเหมือนเส้นกก แต่ส่วนใหญ่จากการสำรวจพบว่า ชาวบ้านจะไม่คำนึงถึงสิ่งนี้สัก เพราะเมื่อเป็นผืนเสื้อแล้วเอ็นปอจะอยู่ระหว่างเส้นกก ถ้ากระทบเข็มแน่ก็จะไม่เห็นเอ็นปอ ถ้ากระทบไม่แน่นก็อาจมองเห็นเอ็นปอได้ โดยทั่วไปมักจะย้อมเอ็นปอด้วยสีแดง และมักจะย้อมหลังจากย้อมเส้นกกแล้ว

ก่อนที่จะย้อมเส้นปอ จะต้องนำเส้นปอไปแช่น้ำเสียก่อน เพื่อให้เส้นปออืดน้ำคล้ายกับการย้อมเส้นกก แล้วจึงย้อมด้วยวิธีเดียวกัน แต่ไม่ต้องพื้พื้ดิน เรื่องความลุ่มน้ำลุ่มของสีมากนัก เมื่อเส้นปอแห้งดีแล้วจึงนำไปปั่นเกลียวให้เป็นเส้นเอ็นต่อไป

การปั่นปอ

ก่อนที่จะทำการปั่นปอต้องแช่ปอให้นิ่ม แล้วนำไปวางทอดลงในรางไม้ไผ่ คลุมด้วยผ้า ซึ่งจะช่วยทำให้เส้นปอขึ้นนิ่มอยู่ลุ่ม การปั่นปอทำโดยนำใยเส้นปอสอดเข้าในแกนเพลานปั่นปอ แล้วสอดเลยขึ้นไปยังห่วงลวดบังคับเส้นเอ็นตรงมุมและกลางเหล็กบังคับ ดึงปลายเส้นปอไปผูกกับแกนไม้ตรงกลาง จากนั้นใช้เท้าถีบกระดานของโนปั่น เพื่อให้ล้อใหญ่หมุนสายพานให้แกนเพลานปั่นหมุนตามในลักษณะตรงข้าม ในขณะที่ล้อทั้งสองหมุนสวนกันจะเป็นการตีเกลียวควบเส้นปอสองเส้นเข้าด้วยกัน เมื่อผู้ปั่นจะคอยส่งเส้นปอส่งเส้นให้ควบเกลียวเป็นลำดับ พร้อมทั้งคอยสาวปอเส้นใหม่มาเชื่อมต่อเมื่อปอเส้นเดิมจวนจะหมด แล้วผ่อนมือแกนโนปั่นปอจะหมุนม้วนเอ็นปอที่ควบเกลียวแล้วเข้าไปเก็บไว้ ทำดังนี้จนกระทั่งเส้นเอ็นปอเต็มแกน จึงม้วนเอ็นปอจากโนปั่นให้เป็นกลุ่ม กลุ่มละ 1-2 กิโลกรัม ผึ่งลมให้แห้งแล้วเก็บไว้ใช้ย้อมเอ็นทอเสื้อต่อไป

สำหรับท้องถิ่นที่มีไฟฟ้า หลายแห่งก็นิยมต่อมอเตอร์เข้าเครื่องปั่น ซึ่งไม่ต้องใช้เท้าถีบกระดานโนปั่น ทำให้ทุ่นแรงและปั่นปอได้รวดเร็วขึ้น

ในปัจจุบันนี้เมื่อมีสินค้าพลาสติคออกจำหน่าย จึงมีผู้ใช้ด้ายพลาสติคเป็นเส้นเอ็นเสื้อแทนเส้นปอกันมากขึ้น ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วเอ็นที่ทำด้วยพลาสติคจะเหนียวและมีความคงทนกว่าเอ็นที่ทำด้วยปอมาก แต่อย่างไรก็ตาม การใช้เอ็นพลาสติคนี้ก็เหมาะสำหรับการทอเสื้อละเขียดเพื่อนำไปประดิษฐ์เป็นเครื่องใช้อื่น ๆ เท่านั้นไม่เหมาะกับเสื้อที่ใช้นั่งหรือนอน เพราะเมื่อใช้ไปนาน ๆ เอ็นพลาสติคจะยืดยาวทำให้ความแน่นของเสื้อคลายลง

ภาพของการปลูกปอ การตากปอ การปั่นปอด้วยเท้า การปั่นปอด้วยมอเตอร์ และ การถ้ายปอที่ปั่นแล้วออกจากโหนดปั่นปอ ปรากฏดังภาพที่ 19 20 21 22 และ 23 หน้า 33 และ 34 ตามลำดับ

ภาพที่ 19 แปลงต้นปอกระเจา

ภาพที่ 20 การตากปอที่ย้อมสีแล้ว

ภาพที่ 21 การปั่นปอด้วยเท้า

ภาพที่ 22 การปั่นปอด้วยมอเตอร์

ภาพที่ 23 การถ่ายปอสู่ระหวังหัดปอ